

The Economics of Imperfect Labor Markets

PRIKAZ KNJIGE

Tito Boeri i Jan van Ours,
Princeton, NJ: Princeton University Press, 2008, 344 str.

Suvremena tržišta rada rijetko nalikuju primjerima iz udžbenika namijenjenih dodiplomskim ili poslijediplomskim studijima. Zašto je tome tako? Kao prvo, većina tih udžbenika pojednostavljuje stvarnost kako bi na što razumljiviji način prikazala interakciju između ponude i potražnje na tržištu rada koja, u konačnici, vodi nekom obliku ravnoteže. No, u stvarnom svijetu ne postoji centralizirano tržište na kojem se sastaju oni koji nude i potražuju rad i trguju po jedinstvenoj cijeni, kao što se to pretpostavlja u klasičnoj teoriji ravnoteže (Rogerson, Shimer i Wright, 2005: 960). Drugi razlog krije se u činjenici da se gotovo sve usporedbe sa stvarnim svijetom odnose na tržište rada u SAD-u, koje se pokazalo znatno fleksibilnijim i konkurentnijim od onoga u Europi ili drugim dijelovima svijeta. Naime, europsko je tržište rada već duže vrijeme obilježeno problemima koji nisu karakteristični za američko gospodarstvo. To se, prije svega, odnosi na trajno visoke stope nezaposlenosti unatoč umjerenom gospodarskom rastu. Najčešće se za takvo stanje okrivljuje rigidno zakonodavstvo (Nickell, 1997) prisutno u većini europskih zemalja.

The Economics of Imperfect Labor Markets je knjiga koja pokušava dati odgovor na sve navedene probleme modernog tržišta rada. Polazeći od standardnih neoklasičnih pretpostavki, svi modeli u knjizi se ipak približavaju realnoj slici na tržištima rada, sa svim njegovim nesavršenostima. Na institucije se u ovom slučaju ne gleda kao na izvor problema, nego potrebu nastalu upravo zbog tih različitih nesavršenosti.

Autori, Tito Boeri i Jan van Ours, su već poznata imena u ovom području¹ i mogu dati objektivan pregled stanja na suvremenom tržištu rada. Naravno, oni ne zaboravljaju ni doprinose ostalih, navodeći istraživanja i zaključke drugih relevantnih autora iz ovog područja. Ipak, ne bismo smjeli ni na trenutak pomisliti kako ova knjiga daje odgovor na baš sva pitanja koja se javljaju u suvremenoj ekonomici rada. Mnogo toga je i ovdje ostalo otvoreno, no prednost knjige se ipak očituje u činjenici da na intuitivan način povezuje teoriju i empiriju, time se približavajući stvarnim događajima na tržištu rada.

Knjiga se sastoji od trinaest poglavlja. Osim uvodnog, koje pruža kratki pregled cijele knjige, i završnog poglavlja, koje objašnjava interakcije različitih institucija, svako poglavlje predstavlja različitu instituciju ili mjeru politike na tržištu rada. To i jest osnovna prednost korištenja ove knjige jer se ta poglavlja mogu čitati odvojeno bez da se izgubi sadržajni smisao. Također, svako od tih jedanaest poglavlja sadrži i tehnički dodatak koji produbljuje teoretsku osnovu predstavljenu, uglavnom grafičkim modelima, u samom tekstu. Povrh toga, svako poglavlje sadrži i empirijske primjere, odnosno podatke za zemlje OECD-a, kao i preporuke za dodatnu literaturu iz opisanog područja.

Kao što je već rečeno, uvodno poglavlje daje prikaz strukture ostatka knjige, kao i osnovnu motivaciju njenog nastanka. Tako autori navode da je osnovni motiv za nastanak knjige «kriva» interpretacija stanja na tržištu rada u usporedbi SAD-a i Europe. S jedne strane, u postojećoj je literaturi institucionalna rigidnost u Europi gotovo isključivo odgovorna za loše stanje na tržištu rada u odnosu na SAD, no nigdje nije objašnjen povod nastanka ili daljnjeg postojanja tih institucija. S druge strane, pak, Boeri i van Ours naglašavaju kako te iste institucije u Europi postoje već 30-40 godina, dok se stanje na tržištu rada otnedavno drastično pogoršava. Autori pokušavaju dati odgovor na pitanje zašto institucije na tržištu rada uopće postoje te daju tri osnovna razloga za to: efikasnost, pravednost i neuspjehe politike, što će biti osnova za razmatranje opravdanosti postojanja pojedinih institucija u narednim poglavljima.

¹ Vidjeti, primjerice, Belot, Boone i van Ours (2007), Boeri i Brücker (2001) i Boeri (2000).

Drugo se poglavlje bavi minimalnim nadnicama kao «institucijom» koja prvenstveno utječe na donji dio distribucije nadnica u nekom gospodarstvu. To znači da je osnovni razlog postojanja ove mjere smanjenje dohodovne nejednakosti i siromaštva. Ipak, empirijske analize ne daju jasne rezultate po ovom pitanju. Međunarodne usporedbe ukazuju na postojanje viših minimalnih nadnica u odnosu na prosječnu plaću u europskim zemljama, pa se opet postavlja pitanje njihove opravdanosti uzevši u obzir više stope nezaposlenosti i nižu zaposlenost u tim zemljama u odnosu na, primjerice, SAD, Kanadu ili Japan. No, autori pokazuju kako na nekonkurentnom tržištu rada uvođenje minimalnih nadnica (na određenoj razini) može u stvari povećati zaposlenost, ali i da ova mjera, iako nužno ne povećava zaposlenost, može utjecati na povećanje blagostanja.

Iduće se poglavlje dotiče često osporavane institucije na tržištu rada (vidjeti, primjerice, Craft, 2004; Levine, 2001), odnosno sindikata i kolektivnog pregovaranja. Osnovna karakteristika ove «institucije» je njezina interakcija s mnogim drugim institucijama na tržištu rada, primjerice već spomenutim minimalnim nadnicama ili zakonom o zaštiti zaposlenja. Empirijski podaci govore o pojavi «desindikalizacije» u zemljama OECD-a. To se prvenstveno javlja kao posljedica postojanja nacionalnih zakonodavstava koja obvezuju da se uvjeti postignuti u pregovorima sa sindikatima odnose i na one koji nisu njihovi članovi. Ipak, postoje razlike među zemljama, s tim da u svim zemljama sindikati imaju veću ulogu u državnom u odnosu na privatni sektor. Autori pokazuju kako se modelima «endogenog članstva», koji uvažavaju različite preferencije članova, mogu objasniti glavni ciljevi postojanja sindikata, ali i motivi radnika za učlanjenje u njih. Na kraju, pitanje uloge sindikata u povećanju efikasnosti nije dalo jasan odgovor, slično kao i pitanje (de)centraliziranosti kolektivnog pregovaranja.

Porez na dohodak i doprinosi za socijalno osiguranje obrađeni su u četvrtom poglavlju. Iako su samo doprinosi za socijalno osiguranje izravno vezani uz tržište rada, dok porez na dohodak predstavlja važan izvor prihoda za državni proračun, oni kao cjelina stvaraju rascjep (*wedge*) između ukupnih troškova rada za poduzeće i neto plaće koju prima zaposlenik te stoga mogu dovesti do deformacija na tržištu rada. Autori pokazuju kako ova

«institucija» djeluje različito na različite dohodovne skupine stanovništva. Primjerice, pokazalo se da kućanstvima s niti jednim zaposlenim financijski uopće nije isplativo da se ijedan njihov član zaposli. S druge strane, kada je barem jedan od članova zaposlen, povećavaju se financijski poticaji i za zapošljavanje ostalih. Ovakvi rezultati su, naravno, povezani s drugim institucijama na tržištu rada, prvenstveno s doprinosima za nezaposlene i mjerama koje potiču ranije umirovljenje. Autori navode kako su neke skupine na tržištu rada ipak osjetljivije na porezna opterećenja. Tu posebno navode žene, starije radnike i mlade koji tek ulaze na tržište. Slijedom toga, mnoge su zemlje OECD-a već uvele poticaje za zapošljavanje, bilo u obliku subvencija zaposlenicima kao doprinosa «uz-posao», bilo kroz subvencije poslodavcima u obliku «poreznih kredita» ili transfera poduzećima. Ipak, opći je zaključak kako porez na dohodak i doprinosi za socijalno osiguranje u manjem dijelu utječu na razlike među zemljama kad su u pitanju deformacije na tržištu rada.

U petom se poglavlju raspravlja o reguliranju radnih sati. Iako je ova «institucija» mogla biti uključena u poglavlje o sindikatima, obiteljskim politikama ili zakonskoj zaštiti zaposlenja, Boeri i van Ours smatraju kako je regulaciju radnih sati potrebno posebno naglasiti iz dva osnovna razloga. Prvi se tiče reguliranja standardnog tjednog broja radnih sati, dok se drugi odnosi na sve važnije zapreke pri izboru poslova sa skraćenim radnim vremenom. Autori pokazuju kako se između 1955. i 2005. godine godišnji broj sati rada značajno smanjio u svim promatranim zemljama, u nekima kao posljedica zakonske obveze, a u drugima zbog sve većeg udjela zaposlenja sa skraćenim radnim vremenom. No, autori naglašavaju kako nositelji ekonomske politike ne bi trebali regulirati standardne radne sate budući da to neće pomoći smanjenju nezaposlenosti. S druge strane, nositelji bi ekonomske politike trebali stimulirati zaposlenje sa skraćenim radnim vremenom jer ono može doprinijeti i povećanju zaposlenosti, ali i većem zadovoljstvu obitelji u usklađivanju privatnog i poslovnog života.

U današnje doba, kada se sve više naglašava problem starenja radne snage i potrebe za produžavanjem radnog vijeka², poglavlje koje se bavi

² Vidjeti, primjerice, Vehovec (2008).

gledano, većem rastu cjelokupnog gospodarstva. Također, ako je društveni povrat veći od privatnog, država bi trebala sudjelovati i u subvencioniranju izobrazbe na poslu.

Knjiga se u devetom poglavlju dotiče još jedne važne teme – migracija. Oprečno uvriježenom vjerovanju, posljednjih desetljeće-dva migracije su manje u zemljama s obje strane Atlantika nego na početku prošlog stoljeća ili u razdoblju nakon Drugog svjetskog rata. Ipak, migracijski su tokovi izrazito bitni i u današnje vrijeme. Pitanje koje se postavlja u ovom kontekstu je sljedeće: što to znači za tržište rada u pojedinoj zemlji? Ekonomska teorija govori kako bi migracije trebale povećati efikasnost smanjujući razlike između zemalja (ili regija) u produktivnosti i nezaposlenosti. No, čemu onda migracijske politike? Autori odgovor vide u redistributivnim učincima koji bi trebali smanjiti negativne utjecaje na plaće i zaposlenost domicilnog stanovništva, kao i u tome da su mnoge migracijske politike usmjerene samo na sastav migracijskih tokova, odnosno potiču (i) migraciju populacije određenih zanimanja ili vještina. U ovom se poglavlju autori dotiču i «fiskalne eksternalije» migracija povezane s jednakim pristupom doprinosima za nezaposlene domicilnog i imigrantskog stanovništva, kao i osnovnih pobuda koje uopće pokreću migracije.

Možda i najspominjaniji «krivac» za loše stanje na tržištu rada u europskim zemljama je zakon o zaštiti zaposlenja. U desetom poglavlju knjige, Boeri i van Ours daju pregled i osnovne karakteristike zakona o zaštiti zaposlenja među zemljama OECD-a. Tako se navodi da postoje velike razlike između zemalja, s tim da su se SAD pokazale najfleksibilnijom državom. Također, u razdoblju između 1980-ih i 2000-ih nije se mijenjao indeks zakonske zaštite zaposlenja za radnike s ugovorom na neodređeno vrijeme, dok je veća fleksibilnost u Europi postignuta samo za radnike s ugovorom na određeno vrijeme. Ipak, empirijski rezultati ne daju jasan zaključak o utjecaju strožih zakona o zaštiti zaposlenja na zaposlenost ili nezaposlenost. U pravilu, utjecaj je vidljiv na tokovima iz zaposlenosti u nezaposlenost ili obrnuto, ali ne i na ukupnu zaposlenost ili nezaposlenost u nekoj državi. Također, zemlje sa strožim zakonima imaju veće stope nezaposlenosti mladih i manje stope nezaposlenosti za srednje dobne skupine. Autori zaključuju kako zakon o

zaštiti zaposlenja predstavlja isključivo redistributivnu «instituciju» koja štiti one s ugovorom na neodređeno u formalnom sektoru, dok stroži indeks zakonske zaštite zaposlenja, u pravilu, ima negativan utjecaj na nezaposlene pojedince, pojedince zaposlene s ugovorom na određeno vrijeme, pa čak i na poslodavce koji su dužni pokriti zakonski propisane troškove. Stoga, pri bilo kakvim usporedbama između zemalja, potrebno je u obzir uzeti udio ovih skupina na tržištu rada.

Doprinosi za nezaposlene, «institucija» o kojoj autori raspravljaju u jedanaestom poglavlju, stoje u uskoj vezi sa zakonom o zaštiti zaposlenja budući da pružaju osiguranje od rizika nezaposlenosti. Ipak, za razliku od zakona o zaštiti zaposlenja koji osigurava isključivo zaposlene, doprinosi za nezaposlene uključuju širu populaciju. Doprinosi za nezaposlene su važan dio institucija na tržištu rada jer utječu i na participaciju i na zaposlenost i na nezaposlenost putem različitih kanala, ali, uglavnom, u interakciji s drugim institucijama. Autori koriste popularni *search-matching model*³ kako bi prikazali funkcioniranje doprinosa za nezaposlene na nesavršenim tržištima rada (slično kao što su napravili i u slučaju zakona o zaštiti zaposlenja). Rezultati pokazuju pozitivan utjecaj doprinosa za nezaposlene na povećanje uvjetne nadnice (*reservation wage*), kao i na povećanje trajanja nezaposlenosti. Ipak, autori tvrde kako su javno osigurani doprinosi za nezaposlene potrebni budući da zbog moralnog hazarda i nepovoljnog izbora ne postoje poticaji za privatno osiguranje od rizika nezaposlenosti. No, naglašavaju kako treba pažljivo izraditi optimalnu strukturu doprinosa za nezaposlene, uzimajući u obzir sve aspekte povezane s ovom mjerom na tržištu rada jer, pravilno postavljena, ona poboljšava alokaciju ljudskog kapitala i, posljedično, potiče gospodarski rast.

Aktivne politike tržišta rada su posljednja «institucija» koju autori pojedinačno obrađuju u ovoj knjizi. Njihov osnovni cilj je pomoć u prijelazu iz nezaposlenosti ili neaktivnosti u zaposlenost ili u promjenu postojećeg zaposlenja, a sastoje se od različitih politika koje uključuju: dodatnu izobrazbu, subvencioniranje zaposlenosti, javne zavode za zapošljavanje i mjere aktiviranja nezaposlenih osoba. Boeri i van Ours navode kako ove

³ Vidjeti, primjerice, Petrongolo i Pissarides (2001) i Rogerson, Shimer i Wright (2005).

politike postoje prvenstveno zato što doprinosi za nezaposlene na neki način umanjuju potrebu nezaposlenih u potrazi za zaposlenjem. U pravilu, teorija (*search-matching model*) govori kako bi aktivne politike tržišta rada trebale povećati efikasnost na njemu (Tyrowicz i Jeruzalsky, 2009). No, empirijski rezultati prikazani u knjizi ne daju nam razloga za optimizam. Ponovno, autori naglašavaju pravilnu izradu i provedbu ovih politika kao glavni preduvjet njihovih uspjeha na tržištu rada.

Knjiga završava poglavljem koje donosi pregled različitih interakcija ranije opisanih institucija. Kako je već spomenuto, rijetko kad neka od institucija navedenih u ovoj knjizi djeluje sama. Neke od njih su i nastale kao odgovor na nepoželjne učinke neke druge institucije, dok su druge nastale kao odgovor na neuspjeh politike. Autori se koncentriraju samo na neke od 110 mogućih institucionalnih interakcija na tržištu rada, i to prema kriteriju postojećih analiza u teoriji tržišta rada i dostupnih empirijskih rezultata. Tako su dali prikaz (teorijski i empirijski) interakcije poreza i sindikata; zaštite zaposlenja i doprinosa za nezaposlene; doprinosa za nezaposlene i aktivnih politika tržišta rada; zaštite zaposlenja i sindikata; poreza i doprinosa za nezaposlene; te obrazovanja i mirovinskih programa. Poglavlje zaključuju razmatranjem budućnosti ovih institucija i njihovih međusobnih interakcija, još jednom naglašavajući da «uspjeh leži u detaljima».

Kako i sami autori navode u predgovoru, ova knjiga je namijenjena široj publici – od studenata do profesionalnih ekonomista u različitim međunarodnim organizacijama i državnim agencijama. Knjiga predstavlja jedinstveno štivo iz područja ekonomike rada budući da objedinjava (neo) klasične teoretske modele, dodajući interakciju institucionalnog okruženja, a sve to potkrepljuje najnovijim empirijskim rezultatima. Njezina osnovna prednost je povezanost sa stvarnim stanjem na tržištu rada u modernim gospodarstvima. Također, rijetko kad su institucije na tržištu rada predstavljene kao nužnost, a ne kao element koji dovodi do različitih deformacija. Ovakav pristup problemima tržišta rada daje drugačiji pogled na stanje stvari, što može biti od velike koristi, kako u daljnjem napretku znanosti, tako i u donošenju političkih odluka i napretku gospodarstva. Autori, Tito Boeri i Jan van Ours, snagom svog iskustva i dobrog poznavanja

Vehovec, Maja, ured., 2008, *New Perspectives on a Longer Working Life in Croatia and Slovenia*, Zagreb: The Institute of Economics, Zagreb and Friedrich Ebert Stiftung.

Iva Tomić
Ekonomski institut, Zagreb